

Методологічні засади формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови в процесі педагогічної практики

Добіжжа Н.В., Оніщук І.І.

У статті визначені методологічні засади формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови в процесі педагогічної практики.

Обґрунтовано необхідність застосування антропологічного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного та діалогічного підходів в освітньому процесі.

Розкрито роль педагогічної практики у формуванні формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови. Розглядаються цілі, завдання, функції педагогічної практики та описується процес їх реалізації з метою реалізації зазначених підходів у процесі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови.

Ключові слова: педагогічне спілкування, індивідуальний стиль педагогічного спілкування, професійна підготовка, методологічні засади.

Methodological approaches of formation of the individual style of pedagogical communication of future foreign language teachers during the teaching practice

Dobizha N.V., Onishchuk I.I.

In the article we define the methodological principles of formation of the individual style of pedagogical communication of future foreign language teachers during the teaching practice.

We clarify the meaning and the role of the following approaches in educational process: anthropological, personally oriented, active, competent and dialogical is substantiated.

In our research, the role of pedagogical practice for communicative competence of teachers of foreign languages is examined. For this purpose, the goals, objectives,

functions of the pedagogical practice are considered and it is described how they are implemented in order to follow the offered methodological approaches.

The research focuses on the problems of formation of the individual style of pedagogical communication of future foreign language teachers during the teaching practice. Due to the analysis of the philosophical, sociological, psychological and educational literature we have ostended the gist and the content of such a phenomenon as «individual style of pedagogical communication». We have analyzed the conditions that facilitate the formation of students' reflective abilities in the process of their professional education: development of motivational sphere of future teachers; mastering the techniques which help to control their own emotional state during the professional activities; development of communicative and organizational skills; increase of students' readiness for innovations and creativity; future teachers' awareness of professional tasks, individual mental qualities; formation of students' positive self - concept; providing opportunities for students' self-expression in communication.

Key words: pedagogical communication, individual style of pedagogical communication, professional training, methodological approaches.

Методологические основы формирования индивидуального стиля педагогического общения будущего учителя иностранного языка в процессе педагогической практики

Добижа Н.В., Онищук И.И.

В статье определены методологические основы формирования индивидуального стиля педагогического общения будущего учителя иностранного языка в процессе педагогической практики.

Обоснована необходимость применения антропологического, личностно ориентированного, деятельностного, компетентностного и диалогического подходов в образовательном процессе.

Раскрыта роль педагогической практики в формировании формирования индивидуального стиля педагогического общения будущего учителя иностранного языка. Рассматриваются цели, задачи, функции педагогической практики и описывается процесс их реализации с целью реализации указанных

підходів в процесі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземною мовою.

Ключевые слова: педагогічне спілкування, індивідуальний стиль педагогічного спілкування, професійна підготовка, методологічні основи.

Постановка проблеми. Інтеграція України в Європейський освітній простір, прийняття Закону України «Про вищу освіту» зумовлюють необхідність реформування української національної освіти з метою підготовки майбутніх учителів як особистостей інноваційного типу, а тому особливо важливим нині є включення в соціально-психологічну взаємодію індивідуально-типологічних характеристик особистості, що нададуть цьому процесу самобутності, оригінальності, неповторності. Це і зробить комунікацію яскравою, привабливою, і викличе інтерес учасників освітнього процесу.

У професійній підготовці майбутніх учителів найвагомішим є вироблення стилю педагогічного спілкування, який пронизує весь освітній процес, є найвищою здатністю фахівця і вимагає його постійного вдосконалення.

Особливо важливим є формування індивідуального стилю спілкування майбутнього вчителя іноземною мовою, адже найвпливовішим важелем у її вивченні є комунікативний процес, особливе місце в якому відводиться особистості вчителя, його індивідуальному стилю комунікації.

Цей аспект професійної підготовки майбутнього вчителя є надзвичайно важливим, оскільки формування індивідуального стилю педагогічного спілкування передбачає не лише опору на індивідуально-типологічні особливості педагога, а й врахування специфічних рис предмету іноземної мови.

На сьогоднішній день, на жаль, мало уваги приділяється дослідженню проблеми формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземною мовою в процесі педагогічної практики. У зв'язку з фундаментальним значенням стильових особливостей педагогічного спілкування у забезпеченні ефективності педагогічної взаємодії закономірно постає питання

про можливість цілеспрямованого формування продуктивних і корекції неадекватних стилів педагогічного спілкування. Саме тому увага багатьох науковців зосереджена на дослідженні стильових характеристик майбутнього вчителя як у теоретичному, так і в прикладному аспектах.

Опанування основ педагогічного спілкування майбутнім учителем має відбуватися на індивідуально-творчому рівні [2, с. 105]. Сучасній школі потрібен вчитель з яскраво вираженою індивідуальністю, значним творчим потенціалом, емоційно стійкий, контактний, гуманний, гнучкий та креативний. Лише такий вчитель здатний завоювати повагу дітей, пробудити інтерес до навчання, розвивати та підтримувати творчість і допитливість учнів. Мова йде про формування індивідуального стилю педагогічного спілкування. Визначальним при цьому є визначення методологічних засад, на основі яких цей процес буде ефективним.

Аналіз досліджень та публікацій. На основі аналізу наукових праць видатних психологів таких, як Б. Ананьєв, І. Шкуратова, В. Франкл, К. Хорні, Х. Грегорі, ми можемо зауважити, що стиль розглядається крізь призму діяльності та індивідуальності особистості, тобто простежується наступна послідовність: діяльність - стиль - індивідуальність.

Дослідники розкривають функції стилю, взаємозалежність стилю та особистісних характеристик індивіда, залежність індивідуального стилю від різних факторів як зовнішніх, так і внутрішніх.

Починаючи з ХХ ст., проблема стилю інтенсивно досліджується в сфері лінгвістики. Сучасні зарубіжні науковці Т. Беннет, М. Бернс, Г. Грегорі, Р. Кетейан, Р. Лонгман, Р. Морцано розглядають дане поняття в соціолінгвістичному аспекті з точки зору міжособистісного, соціального та прагматичного.

Поняття "стиль" широко використовується у галузі педагогіки. Науковці приділяють велику увагу вивченню такого явища, як стиль педагогічної діяльності та стиль педагогічного спілкування.

Сучасні українські науковці Г. Галузяк, М. Заброцький, Г. Мешко, Г. Хомич визначають стиль спілкування як індивідуально стабільну форму комунікативної поведінки людини, яка проявляється в будь-яких умовах взаємодії.

Зокрема, Г. Мешко зазначає, що стиль педагогічного спілкування – усталена система способів і прийомів, які використовує вчитель під час взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі [3].

М. Заброцький, В. Трохименко стверджують, що стиль педагогічного спілкування є складною і внутрішньо суперечливою єдністю перцептивних, комунікативних, інтерактивних компонентів, суб'єкт-об'єктною і суб'єкт-суб'єктною формою спілкуванням [5].

На сьогоднішній день існує велика кількість класифікацій стилів педагогічного спілкування, що пов'язано із відмінністю параметрів та стильових детермінантів, які науковці беруть за основу.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, різних підходів до визначення сутності та структури індивідуального стилю педагогічного спілкування дає нам підстави розглядати індивідуальний стиль педагогічного спілкування, як індивідуальну особистісну характеристику педагога, яка лежить в основі самореалізації вчителя у професійній комунікації, його особистісно-творчих проявів, вибору своєрідної неповторної системи засобів та прийомів комунікативного впливу.

Оскільки у стилі педагогічного спілкування знаходять своє вираження індивідуально-психологічні особливості педагога, важливо проаналізувати такі підходи, які у повній мірі сприятимуть розкриттю індивідуальності майбутнього вчителя.

Виклад основного змісту.

Оскільки компоненти педагогічного спілкування своєрідно й неповторно проявляються в практичній діяльності вчителя (В. Кан-Калік), то педагогічна практика як важлива складова професійної підготовки майбутніх фахівців забезпечує пошук і формування в них індивідуального стилю спілкування.

Педагогічна практика на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях має різні форми та передбачає застосування різноманітних методів. Наприклад, у Вінницькому державному педагогічному університеті передбачено проведення таких видів практик: пропедевтична практика ОКР "бакалавр"; навчальна інструктивно-методична, позашкільна, педагогічна практика ОКР "бакалавр", педагогічна практика ОКР "спеціаліст".

З метою визначення потенційних можливостей кожного виду педагогічної практики для формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови ми проаналізували програми усіх видів практик, передбачених ВНЗ. Нами також визначено методологічні засади формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови у рамках зазначених видів практики: антропологічний, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний та діалогічний підходи в освітньому процесі.

Ми вже неодноразово зазначали про роль індивідуальності педагога, його особистісних рис у формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування. Саме тому доцільно розглянути підхід, в рамках якого стає можливим більш детальне вивчення людської сутності. Мова йде про антропологічний підхід. У педагогічній науці поняття антропологічний підхід визначається як системне використання даних всіх наук про людину і їх врахування при побудові і здійсненні педагогічного процесу [8, с. 17] Для визначення механізмів формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя особливо важливим є вивчення теоретичних основ фізіології, патології та психології людини. Саме тому антропологічний підхід виступає підґрунтям для дослідження даного феномену, дає нам можливість для усвідомлення індивідуально-типологічних особливостей, емоційно-вольових характеристик майбутніх учителів.

У формуванні індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя надзвичайно важливо опиратися на унікальність кожного студента, сприяти розвитку його особистісних та професійних якостей. Саме тому

в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів необхідно більше орієнтуватися на концепцію розвитку особистості, що базуються на принципах гуманізації та демократизації освіти.

Серед вітчизняних науковців питанням особистісно орієнтованого підходу приділяють увагу І. Бех, Л. Богуш, А. Бойко, О. Бондаревська, Б. Грудинін, І. Зазюн, Р. Кухарчук, О. Чебикін.

Особистісно орієнтований підхід у процесі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування передбачає, що в центрі професійної підготовки постає особистість майбутнього вчителя, його самобутність, самоцінність [2, с. 26]. Як зазначає І. Бех, особистісно-зорієнтований підхід використовує психологічні механізми впливу розраховані на максимальне залучення всіх компонентів структури особистості (свідомості, емоцій, волі) [2, с. 40]

Оскільки ми розглядаємо індивідуальний стиль педагогічного спілкування як феномен, який формується в процесі практичної діяльності майбутнього вчителя, – під час педагогічної практики, ми опираємось на теоретичні засади діяльнісного підходу в навчанні та вихованні.

Розкрити індивідуальність майбутнього педагога, досягти відповідності його особистісних якостей вимогам начально-виховного процесу, формування мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, виховання моральної відповідальності за неї, задієння компенсаторного механізму в процесі педагогічного спілкування – все це стає можливим лише за умови забезпечення теоретичних знань і практичних можливостей їхнього використання, а отже, за умови застосування діяльнісного підходу.

У психології основи діяльнісного підходу були закладені в працях Л. Виготського, О. Леонтьєва, В. Мерліна, С. Рубінштейна. Особистість виступає як суб'єкт діяльності, формується в ній та у спілкуванні з іншими людьми, сама визначає характер і особливості протікання цих процесів [6, с. 115]. Як відзначається авторами концепції, діяльнісний підхід орієнтує не тільки на засвоєння знань, але і на способи цього процесу, на зразки і способи мислення і діяльності, на розвиток пізнавальних сил і творчого потенціалу студента.

На основі аналізу сучасних досліджень, присвячених цій проблемі (Т. Гончаренко, Л. Долинська, І. Зуєнок, Р. Сімко, О. Халабузар та ін.), ми можемо зазначити, що формування індивідуального стилю педагогічного спілкування в рамках діяльнісного підходу передбачає опору на неповторні психологічні характеристики студента, забезпечення формування особистісних рис і професійних якостей та професійних знання, умінь та навичок майбутнього вчителя у їхній нерозривній єдності. Головне завдання при цьому – створити такі психолого-педагогічні умови в процесі практичної діяльності, щоб майбутній вчитель зміг реалізувати свою індивідуальність, усвідомити себе у новій професійній ролі, усвідомити, розкрити, та оцінити свої потенційні можливості. Важливим є застосування таких принципів діяльнісного підходу як: принцип проектування, конструювання, моделювання і створення ситуацій спілкування; принцип високої вмотивованості будь-яких видів діяльності; принцип суб'єктивності; принцип обов'язкової результативності кожного виду діяльності; принцип обов'язкової рефлексивності будь-якої діяльності.

Зазначені підходи тісно пов'язані із компетентнісним підходом, який передбачає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі [2, с. 50]. Оскільки індивідуальний стиль педагогічного спілкування є складовою професійної компетентності педагога, наше завдання полягає не у передачі студентам певних знань, умінь та навичок, а у формуванні у майбутніх учителів іноземної мови здатності застосовувати наявні знання у практичній діяльності. Особливістю застосування компетентнісного підходу є те, що результат навчально-виховної діяльності в процесі педагогічної практики постає як особисті досягнення студента, прояв його своєрідності та неповторності.

У процесі формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови необхідно забезпечити педагогічну підтримку студента в поєднанні з вільним розвитком його особистісного потенціалу. Важливо створити ситуацію успіху для майбутнього вчителя, що супроводжується позитивним емоційним сплеском, відчуттям радості та задоволення від спілкування. Лише за таких умов стає можливим формування

глибокої внутрішньої мотивації формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутнього вчителя іноземної мови. Застосування діалогічного підходу передбачає перетворення позиції педагога і позиції студента в особистісно-рівноправні [7, с. 31-32]. Таке перетворення пов'язане із зміною ролей і функцій учасників педагогічного процесу. Керівник практики не вчить, не виховує, а активізує знання студентів з дисциплін психолого-педагогічного циклу, стимулює прагнення до самореалізації у професійній діяльності, формує внутрішню мотивацію до формування індивідуального стилю спілкування, вивчає досягнення майбутнього вчителя та корегує його діяльність [10, с. 71-72].

Таким чином, розвиток особистісного потенціалу майбутніх учителів іноземної мови ми пов'язуємо з ідеями розвивального навчання, коли у студента виникає потреба проявляти власний потенціал та творчі здібності не під впливом зовнішніх чинників, а внаслідок особистої внутрішньої потреби. *Метою пропедевтичної практики* є формування активного, самостійного, творчого мислення студента і на цій основі поступовий перехід до самостійного саморозвитку та самовдосконалення.

Література:

1. Берестенко О. Г. Культура професійного спілкування як результат вдосконалення індивідуальних творчих здібностей особистості / О. Г. Берестенко. – Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. – № 3 (262), 2013. – С. 57 – 64.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: особистісно орієнтований підхід. / Іван Дмитрович Бех // Книга перша. – Київ, "Либідь". – 2003. – 277 с.
3. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії [Електронний ресурс] / Галина Михайлівна Мешко // Режим доступу: http://pidruchniki.ws/17340501/pedagogika/stili_pedagogichnogo_spilkuvannya
4. Теслюк В. М. Структурні компоненти індивідуального стилю професійно-педагогічного спілкування / В. М. Теслюк // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К., 2005. – Вип. 88. – С. 245 – 255.

5. Хмельковська С. В. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки / С.В. Хмельковська: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. – м. Одеса, 2005. – 30 с.
6. Bandura A. Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective [Electronic Resource] / Albert Bandura.– Department of Psychology, Stanford University, Stanford. California/ – 26 p. – Mode of access: <http://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura2001ARPr.pdf>
7. Danielson Ch. The Framework for Teaching Evaluation Instrument / Charlotte Danielson // Edition: The newest rubric enhancing the links to the Common Core State Standards, with clarity of language for ease of use and scoring. – Alexandria, Virginia, USA, 2013. – 81 p.
8. Hall P. Teach, Reflect, Learn: Building Your Capacity For Success In The Classroom Availability / Pete Hall, Alisa Simeral. – ASCD. – Alexandria, Virginia. – USA, 2015. – 177 p.
9. Horwitz, E. K. The theoretical, practical, and emotional journey to English Teaching / E. K. Horwitz. – In The Proceedings of 2012 International Conference and Workshop on TEFL and Applied Linguistics. – Department of Applied English, Ming Chuan University. – Crane Publishing, 2012. – P. 422 – 430.
10. Jansen F. Lesen und Rechtschreiben lernen nach dem IntraActPlus-Konzept: Vollständig individualisiertes Lernen in Klasse 1 und 2 / Fritz Jansen, Uta Streit, Angelika Fucks // Frühförderung, Kindergarten und Vorschule. Verhindert und therapiert Legasthenie Loseblattsammlung. – Springer Verlag. – Heidelberg, 2012. – 213 S.